

Postimees, 17.10.2011 (küsitlenud Argo Ideon)

Mihkel Oviir: riik on endaga liiga rahul

Äsja parlamendile aastaaruande esitanud riigikontrolör Mihkel Oviir räägib Postimehe usutluses põhjustest, miks toppavad Eestis mitmed reformid hoolimata korduvatest üleskutsetest need ära teha.

**Igal aastal annate Riigikogule aru ja näitate probleeme: tege-
mata haldusreform, pikaajalise vaate unustamine riigi otsustes
jne. Teemad korduvad, aga midagi eriti ei muutu. Miks see nii
on?**

Riigikontrolli konkreetsete auditite ettepanekutest realiseeritakse paari kolme aasta jooksul siiski ligi 50–60 protsenti, finantsauditite puhul lausa kolmveerand või rohkem. Lihtsamate puuduste parandamine erilisi probleeme ei tekita.

Kuid niipea kui oleme hakanud tegelema suurte süsteemsete küsi-
mustega ja Riigikontrolli ratsionaalne soovitus läheb vastuollu mõne
parteilise dogmaga, jääb küll tihti tunne, nagu sein oleks ees. Kui ka
ametnike tasandil on mõistmine olemas, siis auditi jõudmisel poliit-
nõunike või ministrite tasemele algab nii mõnigi kord rabelemine
ja püütakse kõigiti auditit rünnata, sest on inimesi, kelle poliitiline
kultuur ei ole veel arenenud sellisele tasemele, et suuta tunnistada:
jah, see või teine asi on läinud nihu ja tuleb teisiti teha.

Riigikontrollis on olnud ka juhtum, kus auditeeritava kõrge esin-
daja on tulnud meie peakontrolöri kabinetti, nutnud ja palunud juba
ette vabandust, et ta peab meie aruannet meedias sõimama. Kuigi ta
on kõigega seal tegelikult nõus, aga ta ei taha oma töökohta kaotada
ja poliitiliselt nõutakse Riigikontrollile vastulööki.

Ja veel üks oluline takistav tegur on, et kui on taas tulemas vali-
mised, siis nende eel püüavad poliitikud meeldida kõigile, vähesedki

reformid jäetakse seisma, et kedagi mitte ärritada. See haldusreform on tõesti üks kõige ehedam näide sellest, et kõik tunnistavad, niimoodi edasi ei saa, aga ikka miski ei liigu. Aga paraku pole haldusreform ainus. Sellelaadseid reforme vajavad ka kogu meditsiin, haiglavõrk, haridussüsteem, ja sellest on aastaid ja aastaid räägitud. Kõik need on tõsised teemad. Ühe teema puhul on siiski edu saavutatud – see on pensioniea tõstmine.

Pensioniega tõsteti ära, kuna kriisi ajendil tekkis soodne pinnas seda läbi suruda?

Selleks olid ka ratsionaalsed argumendid olemas. Kas tõstmine meile meeldib või ei meeldi, see on hoopis muu küsimus. Siiski ma ei arva, et pensioniea tõstmine poliitilisel poolel läks suhteliselt valutult vaid seepärast, et see oli ratsionaalne ja möödapääsmatu. Kriis aitas loomulikult kaasa, kuid tegu oli ka otsusega, mis realiseerub lõplikult ju alles 15 aasta pärast. Valijaskond enamasti nii pikas perspektiivis ei mõtle ja poliitiliselt ei olnud seega suurt ohtu, et see viinuks lähimatel valimistel tuntavalt häáli.

Olete ise Riigikogus aastaid otse asju välja öelnud, aga see vist ei mõju? Korraks ehmatab, aga siis jääb sinnapaika.

Siin on probleem selles, et minu argumendid on ratsionaalsed, Riigikogus istuvad aga poliitikud, ja poliitilised argumendid on hoopis teist laadi argumendid. Nemad mõtlevad, et millalgi on järgmised valimised, siis tuleb vaadata, kuidas üks või teine valijatekiht reageerib. Ja kuidas partei juhid reageerivad ja milliseid mõtteid nad on avaldanud. Seda tuleb hoolega silmas pidada, sest valimistel ei taha keegi ju end nimekirja lõpust leida. Ja nii edasi.

On meil ehk puudus sisenditest? Kas me ei tea, milline olukord mingis valdkonnas on, või me ei oska prognoosida, mis toimub põhinäitajatega viie kuni kümne aasta jooksul?

Olulisi sisendandmeid meil puudu ei ole. Pigem on probleem, et neid uuringute andmeid ei kasutata tegeliku otsustamise juures, vaid otsused langevad hoopis mingitest muudest kaalutlustest lähtudes. Lisauuringute juttu hakatakse teatavasti ajama siis, kui on vaja midagi venitada ja põhja lasta.

Kui võtta meditsiiniteema, siis rootslased tegid ju meile 1,3 miljoni inimese jaoks optimaalse tervishoiumudeli ära juba kümme aastat

tagasi. Sellisel kujul ei ole seda jällegi parteipoliitiliste hirmude tõttu käiku lastud, kasutusel on mingi lahjendatud variant ja seegi poolikult. Poliitilistest kaalutlustest tulenevalt on seda reformi läbi aastate pidurdanud mitmed sotsiaalministrid, kaasa arvatud üks, keda ma väga lähedalt tunnen.

Me mõtleme väga lühikeses perspektiivis. Me ei mõtle, mis juhtub konkreetsete otsuste vastuvõtmisest edasi viie, kümne või 20 aasta jooksul.

Möeldakse siis ühe valimisperioodi kaupa?

Hea näide lühiajalise ja kaugemale mõtlemise kohta on raamatus „Jah, härra minister“, kus Sir Humphrey Appleby ütleb, et poliitika on suunatud ellujäämisele lähima reede õhtuni, diplomaatia eesmärk on aga jääda ellu järgmise sajandini.

Võimulolijatele on kogu maailmas iseloomulik püüd võimu säilitada, olemasolevast kinni hoida. Seetõttu ei taheta ette võtta midagi, mis olemasolevat võimuvahekorda või -tasakaalu kuidagi võiks muuta või tekitada olukorra, kus ei ole kindlalt teada, kas see tuleb võimule kasuks või mitte. Igasugused suured reformid aga on alati seotud parteipoliitiliste riskidega ja see on ka üks argumentidest, miks on mugav endist viisi edasi tiksuda.

Eestis hakkab vist traditsiooniks saama, et aeg-ajalt teeb keegi ettepaneku, et riik tuleks teha lihtsamaks, et avalik sektor vastaks rohkem meie võimalustele, et ei oleks ülearust bürokraatiat jne. Kunagi tegid seda ministrid Leimann, Opmann ja Vare, nüüd on ilmunud endise justiitsministri Jüri Raidla mõtted. Äratusmoment kipub kaduma, kõik see on juba tavaline.

Jah, see muutub rutiiniks ja vajub jälle ära, ka lähemate aastate jooksul ei toimu ilmselt midagi. Aga see kõik on ju teada. Mis universumi direktoreid me siin mängime, kui meil on terves riigis sama palju inimesi kui ühe korraliku suure linna ühes linnajaos, mis siis veel pisi-valdadest rääkida, mida meil on üle kahe kolmandiku.

Inimkapatsiteeti siis ei ole?

Ei ole ega tule. Kõik need ilusad loosungid, et teeme koos ja koopereerume, jäävadki ilusateks loosungiteks. Kogu see vabatahtliku ühinemise jutt, mida on aetud kümme aastat, pole kuhugi viinud, selliseid reforme pole võimalik teha muul moel kui riigi tasemel otsustades.

Muide, need, kes tahavad oma huvidest lähtudes seda reformi põhja lasta, püüavad reformi pooldajaid näidata halvates valguses argumentidega *à la* need on ju vaid mingid kaardijoonistajad, meie ikka tahaksime sisulist reformi jne. No kurat, tehke siis sisuliselt!

Teine kaunis jutt, millega välja tullakse, on see, kuidas poliitikud ikka võitlevad selle eest, et võim rahvast ei kaugeneks, et ikka kohalik identiteet säiliks, haldusreformi tahtjad ei hoolivat demokraatiast jne. See on puhas loba ja demagoogia, millega üritatakse varjata oma tegelikke motiive, miks reform põhja lasta. Tuleb vahet teha administratiivsel süsteemil ja kogukonnal, need ei ole kattuvad mõisted. Ja nii istumegi nagu kanad takus kõigi nende koolide, haiglate, spordikomplekside ja muuga tükkis. Usun, et kui me kümne aasta pärast vaatame, kuhu oleme midagi kas või Euroopa teiste maksumaksjate raha toel ehitanud, siis on meil piinlik, sest me ei suuda seda kõike eksploateerida, selleks puuduvad nii inimesed kui raha. Riigikontrolli auditid näitavad seda kõike ilmekalt.

Kas teilt oodatakse seda, et hea küll, tehke mõni audit, aga suuremates asjades püsige vait ja ärge tõmmelge?

Meie töötame ju Riigikogu jaoks ja toome neile materjali, informatsiooni. Selle alusel peaks just Riigikogu edasi tegutsema. Kõik riikides on just parlamendid need, kes oma riigi kõrgeima auditaasutuse aruannete põhjal täitevvõimu nii-öelda liistule tõmbavad ja annavad selgeid juhiseid ja tähtaegu esile toodud probleemide lahendamiseks. Meil võetakse informatsioon enamasti vaid teadmiseks ja sinna see sureb.

Kas otsused sünnivad vastupidises suunas – kõigepealt valitsusaparaadis ja siis Riigikogu vaid kinnitab nad üle, sisse kuigivõrd sekkumata?

Tegelikult kannab ikkagi Riigikogu vastutust kõige eest, mis Eestis tehakse või tegemata jäetakse. See on poliitilise kultuuri arengu küsimus ja 20 aastaga ei ole me selleks suutelised olnud. Ega see võib-olla polegi võimalik. Samalaadsed probleemid parlamentaarse ja laiemalt poliitilise kultuuriga on ju kõikjal nn postsovetlikes riikides.

Muide, see täitevvõimu-parlamendi suhe peegeldub vastu ka meie omavalitsuste puhul. Riigikontrolli auditite puhul oleme kogunud, et vallavanemad teevad kõik võimaliku, et kontrolliaruande eelnõu ei pandaks volikogu päevakorda aruteluks. Kuigi meie audiitorid on

korduvalt pakkunud võimalust minna ka volikokku auditit läbi rääkima, ei ole seda siiani õnnestunud teha.

Omaavalitsus on oma töökorralduse loomisel vaba, nii et audiitor ei saa volikogu esimehe otsust aruande eelnõu volikogu istungil mitte käsitleda kuidagi mõjutada. Enamasti piirdubki valla ametlik vastus aruandele vallavanema seisukohaga. Seda tihti alles pärast korduvaid meeldetuletusi. Nii et olukorda iseloomustab sarnane seis, mida ka Riigikogule ette heidetakse. Volikogud on paljuski mugandunud ja ei soovi vallavalitsust kontrollida ega korrale kutsuda.

Kas häda on siis Eesti parlamentaarses süsteemis?

Ei ole meie poliitilisel süsteemil häda midagi, ma olen veendunud parlamentaarse korra pooldaja. Parlamentaarne süsteem nõuab lihtsalt vastutustundlikku kühmet ühiskonda ja poliitikuid. Oleme jõudnud arengus punkti, kus saabunud teatav rahulolek, mida võib pidada ka paigalseisuks. Kohati võiks seda võrrelda ka hoogsa paigalmarsiga enesekiitusest nõretava trummipõrina saatel. Aga see rahulolek ei saa kesta kaua, kui meil on ees olulised asjad, mis vajavad äratagemist.